

Naast herkomstgroepering ook nationaliteit?

Ko Oudhof

Het kenmerk nationaliteit is in statistische beschrijvingen sterk teruggedrongen door het kenmerk herkomstgroepering. De mate waarin bevolkingsgroepen tot dezelfde herkomstgroepering behoren maar verschillen naar nationaliteit, wordt in dit artikel onderzocht om antwoord te kunnen geven op de vraag hoeveel extra informatie het kenmerk nationaliteit kan opleveren. In het bijzonder wordt aandacht besteed aan de Turkse en Marokkaanse bevolkingsgroepen. Geconcludeerd wordt dat de informatiewaarde van nationaliteit naast herkomstgroepering niet groot is. Wel kan het gebruik van nationaliteit op sommige punten relevante ontwikkelingen zichtbaar maken. In een beschrijving van de bevolking naar nationaliteit verdient het aanbeveling om personen met een meervoudige nationaliteit afzonderlijk te onderscheiden.

1. Inleiding

Het onderscheiden van personen met een buitenlandse achtergrond in de statistische beschrijving van de bevolking verschilt van land tot land. Traditioneel zijn nationaliteit en geboorteland in veel landen de belangrijkste kenmerken geweest bij deze beschrijving, vooral in Europese landen. Het kenmerk nationaliteit is in diverse landen om verschillende redenen echter steeds meer in onbruik geraakt. Voor beleidsdoeleinden ontstond steeds vaker de behoefte aan een uitbreiding van de beschrijving van migrantengroepen tot migranten en hun nakomelingen. In Nederland is voor deze groepen de aanduiding 'allochtonen' in gebruik. Vooral voor de beschrijving van de nakomelingen van migranten die niet in het buitenland zijn geboren en in veel gevallen ook geen buitenlandse nationaliteit bezitten, voldoen de kenmerken nationaliteit en geboorteland niet meer. Ook voor internationaal vergelijkbare beschrijvingen levert nationaliteit complicaties op, omdat de nationaliteitswetgeving van land tot land verschilt. Als alternatief wordt steeds meer gebruik gemaakt van het kenmerk geboorteland in combinatie met informatie over het geboorteland van de ouders (Bisogno, 2005; Franco, 2005).

In Nederland is de herkomstgroepering het onderscheidende kenmerk tussen autochtonen en allochtonen. Dit kenmerk is het resultaat van langdurige discussies hoe de groepen die eerder onder meer werden aangeduid als etnische minderheden, culturele minderheden en migranten eenduidig, stabiel en consistent afgebakend en genoemd zouden kunnen worden¹⁾. Vóór de uiteindelijke vaststelling van herkomstgroepering op basis van alleen geboorteland, waren ook diverse afbakeningen tussen autochtonen en allochtonen in gebruik waarbij nationaliteit een rol speelde (Rijkschroeff et al., 2003). Vooral vanwege de personen van Surinaamse of Antilliaanse herkomst, die merendeels de Nederlandse nationaliteit bezitten, voldeed dat kenmerk niet als onderscheidend criterium. Inmiddels heeft het kenmerk herkomstgroepering algemeen ingang gevonden en

is de waarde ervan als classificerend kenmerk tot op het niveau van de ministerraad van het kabinet Balkenende onderschreven (Tweede Kamer, 2005).

De herkomstgroepering geeft aan met welk land een persoon een feitelijke verwantschap heeft, gegeven het geboorteland van de ouders of van de persoon zelf. De definitie is in 1999 vastgesteld als standaard voor CBS-publicaties. Dit kenmerk maakt in de eerste plaats onderscheid tussen autochtoon en allochtoon. Een allochtoon is een persoon van wie ten minste één van de ouders buiten Nederland is geboren, terwijl een autochtoon een persoon is van wie beide ouders in Nederland zijn geboren.

Ten tweede omvat herkomstgroepering een nadere onderscheiding van de allochtone bevolking naar generatie. Een allochtoon van de eerste generatie is in het buitenland geboren en heeft als herkomstgroepering het land waar hij of zij is geboren. Een allochtoon van de tweede generatie heeft als herkomstgroepering het geboorteland van de moeder. Is dit ook Nederland, dan wordt de herkomstgroepering bepaald door het geboorteland van de vader. Bij de tweede generatie is er ook een onderscheid tussen personen met één of twee in het buitenland geboren ouders.

Ten derde wordt onderscheid gemaakt tussen westerse en niet-westerse allochtonen. Dit onderscheid is ingegeven door de grote verschillen in sociaal-economische en culturele situatie van allochtonen in Nederland. Een niet-westerse allochtoon heeft als herkomstgroepering een van de landen in de werelddelen Afrika, Latijns-Amerika en Azië (exclusief Indonesië en Japan) of Turkije. Een westerse allochtoon heeft als herkomstgroepering een van de landen in de werelddelen Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika en Oceanië, plus Indonesië en Japan. Op grond van hun sociaal-economische en culturele positie in Nederland worden allochtonen uit Indonesië en Japan tot de westerse allochtonen gerekend. Het gaat daarbij vooral om mensen die in het voormalig Nederlands-Indië zijn geboren en om werknemers van Japanse bedrijven en hun gezin.

¹⁾ Het onderscheid naar buitenlandse achtergrond wordt nogal eens verward met het onderscheid naar etnische of culturele achtergrond. In Nederland en sommige andere Europese landen valt het onderscheid naar etnische achtergrond voor een belangrijk deel samen met het onderscheid naar buitenlandse achtergrond. De bevolkingsgroepen met een specifieke etnische achtergrond die bijzondere aandacht ontvangen van het beleid (bijvoorbeeld vanwege achterstand, discriminatie of integratie) kunnen hier veelal onderscheiden worden aan de hand van hun buitenlandse achtergrond. In veel andere landen moeten etniciteit (bijvoorbeeld Roma's in Midden- en Oost-Europa) of ras (bijvoorbeeld de zwarte bevolking in de Verenigde Staten) daartoe afzonderlijk worden waargenomen (Morning, 2004).

Niettemin speelt nationaliteit ook in Nederland een belangrijke rol in discussies over onder meer het integratiebeleid. Dit heeft natuurlijk in hoge mate te maken met het feit dat het bezit van een bepaalde nationaliteit, inclusief de Nederlandse, verbonden is met specifieke rechten en plichten.

Het Nederlanderschap kan worden verkregen van rechtswege, door naturalisatie of door optie. Verrijking van rechtswege vindt plaats wanneer iemand geboren wordt of geadopteerd wordt als kind van een ouder met de Nederlandse nationaliteit, of wanneer hij/zij in Nederland wordt geboren als derde-generatie vreemdeling.

Het Nederlanderschap door naturalisatie kan worden verleend aan meerderjarige niet-Nederlanders die daarom verzoeken. De verzoeker moet aan enkele verdere voorwaarden voldoen. Zo moet hij/zij ten minste vijf jaar (drie jaar als hij/zij getrouwd is met een Nederlandse/Nederlander) onmiddellijk voorafgaand aan het verzoek in Nederland, de Nederlandse Antillen of Aruba hebben gewoond en als ingeburgerd worden beschouwd in de Nederlandse, de Nederlands-Antilliaanse of de Arubaanse samenleving. Een minderjarig kind deelt in de naturalisatie van de ouder(s). Als het kind 12 jaar of ouder is, heeft het daarin inspraak. Wil het kind niet worden genaturaliseerd, dan zal dat ook niet gebeuren.

Als men voldoet aan specifieke voorwaarden, kan de Nederlandse nationaliteit door sommige vreemdelingen ook worden verkregen door optie. Via deze eenvoudiger procedure verwerft iemand de Nederlandse nationaliteit door een officiële verklaring af te leggen. Het optierecht wordt voornamelijk toegekend aan twee categorieën niet-Nederlanders: zij die in Nederland, de Nederlandse Antillen of Aruba zijn geboren, daar onafgebroken hebben gewoond en de leeftijd van 18 jaar wel, maar die van 25 jaar nog niet hebben bereikt; en zij die sinds de geboorte staatloos zijn en in Nederland, de Nederlandse Antillen of Aruba zijn geboren en daar ten minste drie jaar hebben gewoond en de leeftijd van 25 jaar nog niet hebben bereikt.

Bij elk van deze procedures kan meervoudige nationaliteit ontstaan (Nicolaas, 2002). In de Rijkswet op het Nederlanderschap is ook geregeld onder welke voorwaarden men bij verkrijging van de Nederlandse nationaliteit een andere nationaliteit kan behouden. Voorbeelden daarvan zijn kinderen die uit internationale ouders geboren worden of kinderen van een Nederlandse ouder die zijn geboren in een land waar geboorte op het grondgebied nationaliteit met zich meebrengt (zoals de Verenigde Staten). Ondanks het algemene uitgangspunt dat optie of naturalisatie gepaard moet gaan met verlies of afstand doen van de andere nationaliteit, bestaan hierop tal van uitzonderingen. Een aantal landen heeft wetgeving die afstand doen van de nationaliteit niet mogelijk maakt. De laatste jaren zijn in Nederland de mogelijkheden voor meervoudige nationaliteit via diverse wijzigingen van de wet ingeperkt (Ministerie van Justitie, 2004).

Terwijl de nationaliteit verbonden is met specifieke rechten en plichten, heeft de herkomstgroepering in tegenstelling hiermee geen specifieke juridische status. Ook is er slechts één herkomstgroepering waartoe iemand volgens bepaalde afleidingsregels gerekend wordt, terwijl er wel sprake kan zijn van meerdere nationaliteiten of zelfs geen enkele nationaliteit. Bovendien kan iemand van nationali-

teit veranderen. Vanuit statistisch oogpunt zijn dit voordelen van herkomstgroepering, omdat bij de beschrijving van onderscheiden groepen, bijvoorbeeld in tijdreeksen, de afbakening stabiel is en niet verandert.

Het gebruik van herkomstgroepering als differentiërende variabele is algemeen gangbaar en staat niet ter discussie. Er zouden echter wel redenen kunnen zijn om in statistische publicaties daarnaast een plaats in te ruimen voor beschrijvingen waarin onderscheid wordt gemaakt naar nationaliteit. De relevantie van het gebruik van nationaliteit als onderscheidend kenmerk naast herkomstgroepering kan voortvloeien uit beleidsmatige of politieke relevantie van het onderscheid, bijvoorbeeld als men bepaalde beleidsbeslissingen afhankelijk heeft gemaakt of wil maken van het criterium nationaliteit. Het kan ook voortvloeien uit de inhoudelijke of theoretische relevantie van nationaliteit, indien men veronderstelt dat specifiek gedrag (mede) vanuit iemands nationaliteit kan worden verklaard. Geprobeerd zal worden een antwoord te geven op de vraag in hoeverre nationaliteit in aanvulling op het onderscheid naar herkomstgroepering toegevoegde waarde heeft. Het gaat daarbij om de vraag of er sprake is van specifieke verschillen binnen ogenschijnlijk homogene groepen onderscheiden op basis van herkomstgroepering. Een voorbeeld hiervan is de vraag of binnen een specifieke categorie allochtonen van de eerste generatie de groep met de Nederlandse nationaliteit verschilt van de groep zonder Nederlandse nationaliteit. De interpretatie van dergelijke verschillen brengt wellicht beleidsmatige of theoretische relevantie aan het licht en geeft misschien aanleiding voor vervolgvragen.

In principe is de beschreven analyse technisch uitvoerbaar voor elk van de afzonderlijke herkomstgroeperingen, tot op het meest gedetailleerde niveau. In dit artikel zal de nadruk liggen op beschrijving van de Turken en Marokkanen²⁾. In de volgende paragraaf zullen de onderscheiden groepen worden geïntroduceerd. Vervolgens zullen de groepen op diverse manieren en met gebruikmaking van verschillende methoden onderling worden vergeleken. Voor de beschrijving is gebruikgemaakt van een databestand waarin gegevens uit diverse bronnen onderling zijn gekoppeld³⁾. De gebruikte gegevens hebben betrekking op een specifieke peildatum (27 september 2002).

²⁾ Dit artikel is gebaseerd op een uitgebreider intern rapport (CBS, 2006), waarin de analyses zijn beschreven voor een groter aantal herkomstgroeperingen, te weten autochtonen, Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen/Arubanen, overige niet-westerse allochtonen en westerse allochtonen. Voor alle allochtone groepen is daarbij ook onderscheid gemaakt tussen de eerste generatie, de tweede generatie met één in Nederland geboren ouder en de tweede generatie met twee buiten Nederland geboren ouders.

³⁾ Het databestand is een onderdeel van het zogeheten SSB (Sociaal Statistisch Bestand). In dit verband wordt hierop niet verder ingegaan. Meer informatie is onder meer te vinden in Bakker en Putman, 2003.

Bij een beschrijving van bevolkingsgroepen naar zowel herkomstgroepering als nationaliteit blijkt consistentie in aanduidingen soms lastig. Is een Nederlander een autochtoon in Nederland of iemand met de Nederlandse nationaliteit? Wat is de herkomst van een Turkse Nederlander of van een Nederlandse Turk? Om verwarring te voorkomen zal in dit artikel de aanduiding Turk of Marokkaan consequent gebaseerd worden op de herkomstgroepering en zal het bezit van een bepaalde nationaliteit onder woorden worden gebracht, door te spreken over iemand met een bepaalde nationaliteit.

2. Samenstelling en omvang van groepen

Het aantal personen met alleen een Nederlandse nationaliteit bedroeg aan het eind van het derde kwartaal 2002 bijna 14,6 miljoen. Ruim 832 duizend personen hadden een Nederlandse nationaliteit in combinatie met een andere nationaliteit, terwijl 603 duizend in Nederland woonachtige personen alleen een of meer buitenlandse nationaliteiten hadden. Van 118 duizend personen was de nationaliteit niet opgenomen in de Gemeentelijke Basisadministratie persoonsgegevens (GBA).

De toegevoegde waarde van het kenmerk nationaliteit bij de beschrijving van de situatie van herkomstgroeperingen wordt weergegeven aan de hand van de verschillen die zichtbaar worden bij nadere uitsplitsing naar nationaliteit. Daarbij is ook onderscheid gemaakt tussen de eerste generatie, de tweede generatie met één in Nederland geboren ouder en de tweede generatie met twee buiten Nederland geboren ouders.

Voor Turken en Marokkanen is specifiek gekeken naar het bezit van de nationaliteit van het 'moederland'. Elk van beide groepen wordt uitgesplitst naar een viertal situaties met betrekking tot de nationaliteit: alleen de Nederlandse nationaliteit; alleen de Turkse respectievelijk Marokkaanse nationaliteit; de Nederlandse plus Turkse respectievelijk Marokkaanse nationaliteit; en een restcategorie. De combinatie van generatie en herkomstland met uitsplitsingen naar nationaliteit levert een basisindeling voor hier be-

schreven analyses van de mogelijke toegevoegde waarde van nationaliteit (*staat*). Enkele categorieën zijn erg klein in omvang en om die reden worden conclusies over deze categorieën veelal buiten beschouwing gelaten.

Bij de Marokkanen en Turken vertoont de verdeling van nationaliteitsprofielen sterke gelijkenis (*grafiek 1*). Van de eerste generatie heeft bijna de helft geen Nederlandse nationaliteit en iets meer dan de helft een dubbele nationaliteit. Van de tweede generatie met twee buiten Nederland geboren ouders heeft een kwart geen Nederlandse nationaliteit en driekwart een dubbele nationaliteit. De veel kleinere tweede generatie met één in Nederland geboren ouder onder Turken en Marokkanen is vrijwel altijd in het bezit van de Nederlandse nationaliteit, maar zij laten onderling wel duidelijke verschillen zien. Bij de Turken heeft de overgrote meerderheid een dubbele nationaliteit. Hoewel het gezien de Marokkaanse regelgeving (Van der Velden, 2001) niet mogelijk is, heeft de helft van degenen met één Marokkaanse ouder alleen de Nederlandse nationaliteit. Deze situatie is wel conform de Nederlandse regelgeving.

In de navolgende analyses wordt soms alleen aandacht geschonken aan de 15–64-jarigen. De verdeling naar nationaliteitsprofielen bij de subgroepen voor deze leeftijdsgroep verschilt vooral bij de tweede generatie enigszins van de overeenkomstige verdeling voor de totale groep: onder de 15–64-jarigen is het aandeel met een Nederlandse nationaliteit iets groter dan onder de totale bevolking. Dit is begrijpelijk gezien het feit dat bij verkrijging van het Nederlanderschap leeftijd en verblijfsduur in Nederland een rol spelen.

3. Nationaliteitsprofielen in samenhang met diverse kenmerken

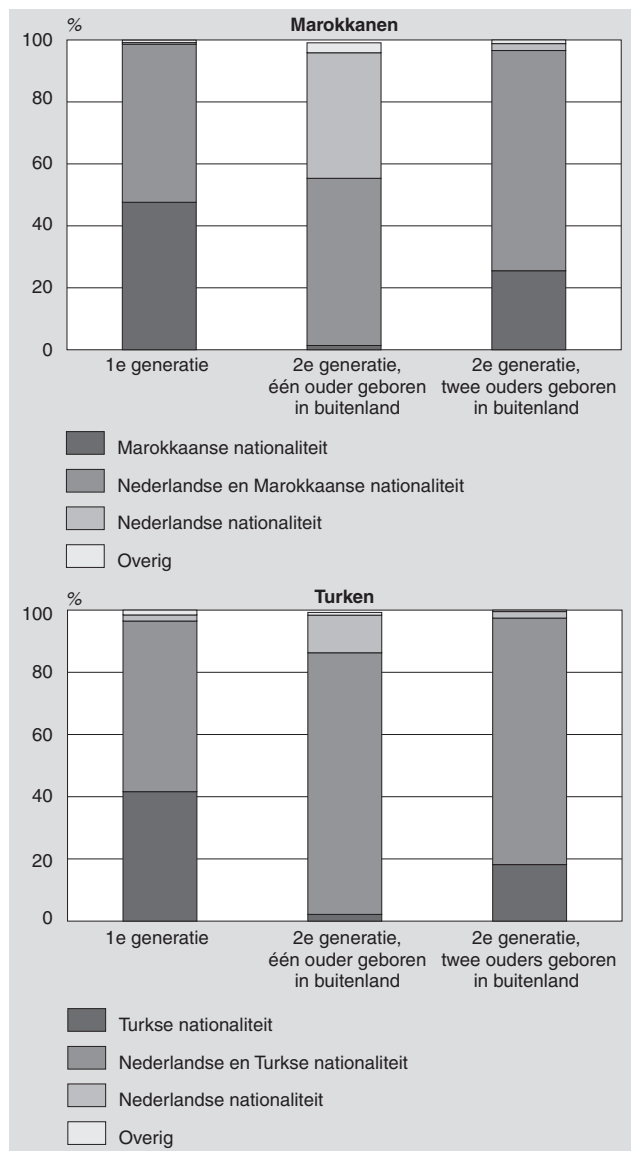
Geslacht

Waar onder de autochtone bevolking met alleen de Nederlandse nationaliteit vrouwen licht in de meerderheid zijn, is

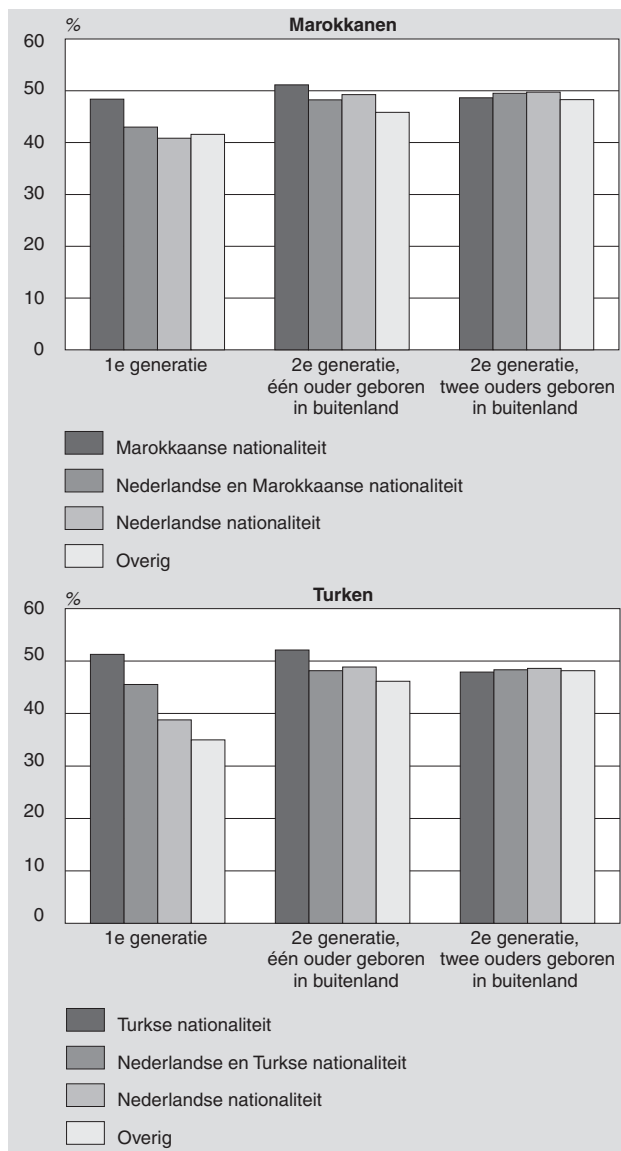
Staat
Aantal Marokkanen en Turken naar nationaliteit, ultimo september 2002

Nationaliteit	1e generatie			2e generatie, één ouder geboren in buitenland			2e generatie, twee ouders geboren in buitenland		
	Totaal	w.o.		Totaal	w.o.		Totaal	w.o.	
		15–64 jaar			15–64 jaar			15–64 jaar	
		abs.	%		abs.	%		abs.	%
		x 1 000			x 1 000			x 1 000	
Marokkanen	162,6	147,9	91	12,5	3,6	28	117,5	34,9	30
Marokkaanse	77,4	67,6	87	0,2	0,0	15	30,0	7,2	24
Nederlandse en Marokkaanse	83,0	78,3	94	6,8	1,3	20	83,6	27,2	33
Nederlandse	0,8	0,6	77	5,1	2,0	39	2,6	0,3	12
overig	1,3	1,2	93	0,4	0,2	43	1,4	0,1	10
Turken	189,3	174,0	92	17,5	3,2	18	132,1	47,3	36
Turkse	78,8	69,8	89	0,4	0,1	15	24,0	5,0	21
Nederlandse en Turkse	103,8	98,8	95	14,7	2,3	16	104,7	41,2	39
Nederlandse	3,7	3,1	84	2,1	0,8	37	2,8	1,1	38
overig	2,9	2,3	80	0,2	0,0	14	0,6	0,0	6

1. Aandeel Marokkanen en Turken naar herkomstgroepering en nationaliteitsprofiel, 2002

2. Aandeel vrouwen onder Marokkanen en Turken naar herkomstgroepering en nationaliteitsprofiel, 2002

het aandeel vrouwen onder een aantal groepen van de eerste generatie Marokkaanse en Turkse allochtonen tamelijk klein (*grafiek 2*). Mogelijke verklaringen zijn dat allochtone mannen van de eerste generatie relatief langer in Nederland zijn en wellicht ook vaker met een Nederlandse vrouw trouwen, waardoor de kans groter is dat zij de Nederlandse nationaliteit hebben verworven.

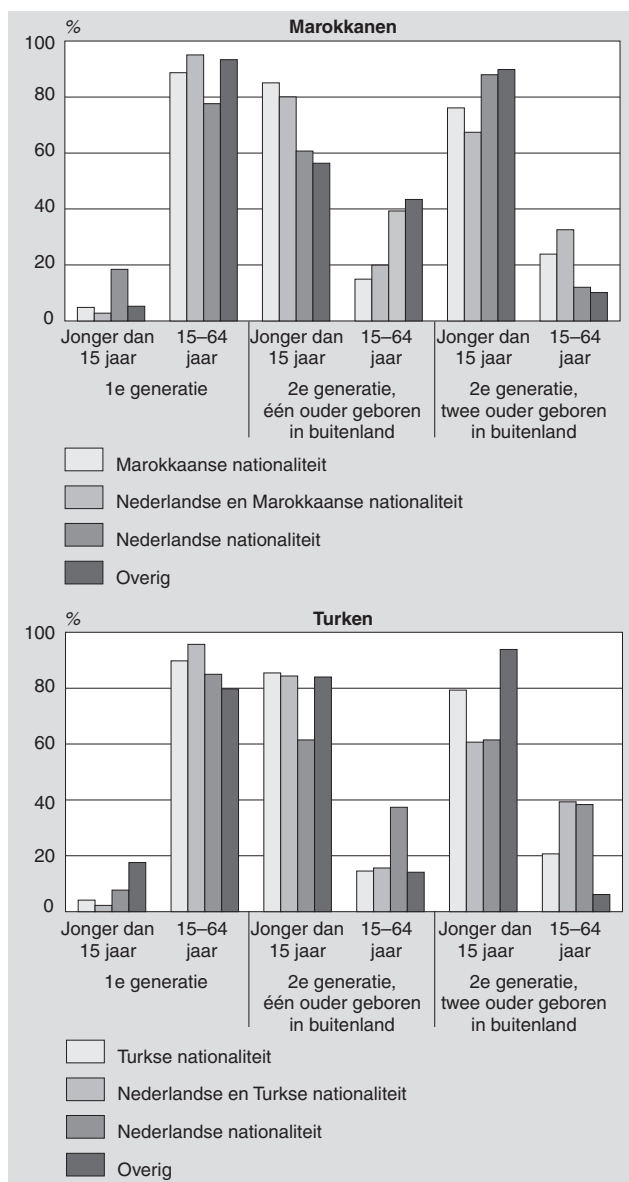
Leeftijd

In de tweede generatie Turken en Marokkanen bestaat de overgrote meerderheid uit 0–14-jarigen (*grafiek 3*). Diverse groepen met een zeer groot aandeel kinderen onder de 15 jaar zijn naar verhouding klein in omvang, omdat die groepen nog relatief nieuw zijn. Zij zullen in de loop van de tijd echter wel groter worden. Een voorbeeld hiervan vormen tweede generatie kinderen zonder Nederlandse nationaliteit met één in Nederland geboren ouder. Het betreft waarschijnlijk vooral de eerste kinderen die voortkomen uit de

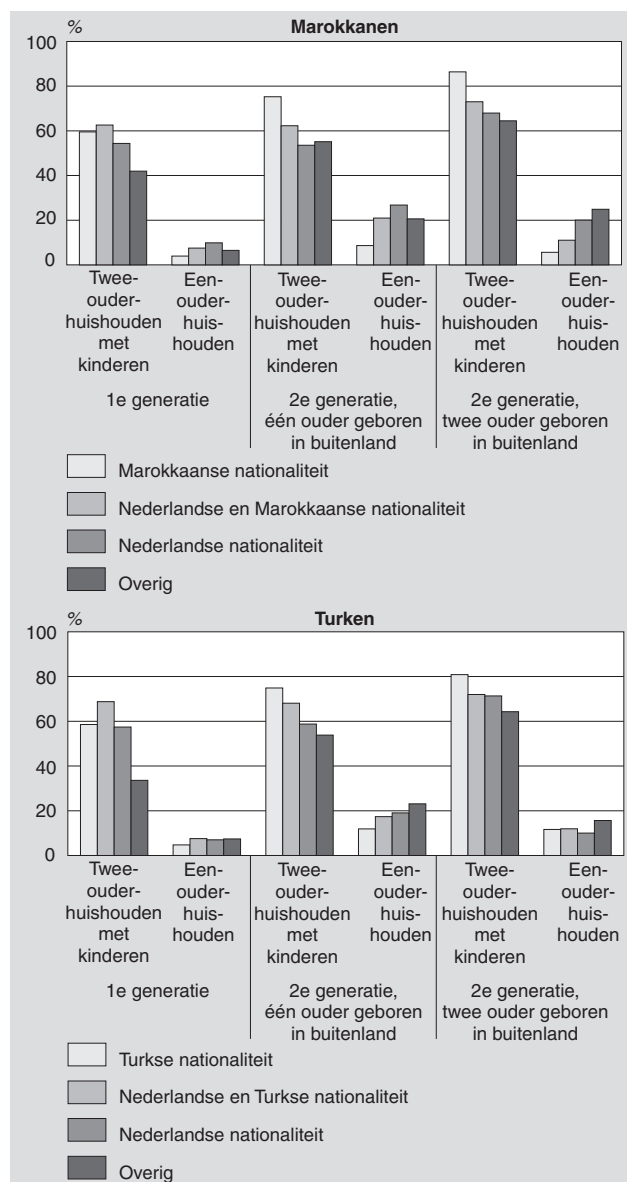
verbintenis van tweede generatie personen met een partner uit het land van herkomst. Een veel groter aantal tweede generatie niet-westerse kinderen met een in Nederland geboren ouder heeft overigens een dubbele nationaliteit (staat). In de nationaliteitsprofielen met (onder meer) een Nederlandse nationaliteit in de tweede generatie is het aandeel 15–64-jarigen iets groter dan bij degenen met alleen de Turkse of Marokkaanse nationaliteit. Het lijkt plausibel dit mede toe te schrijven aan de rol van het leeftijdscriterium bij de verkrijging van het Nederlanderschap.

In sterk contrast met de tweede generatie en haar hoge aandeel 0–14-jarigen staat het geringe aandeel 0–14-jarigen onder de eerste generatie. Dit wordt begrijpelijk als men zich realiseert dat onder immigranten volwassenen sterk in de meerderheid zijn en dat veel geïmmigreerde kinderen ook al geruime tijd in Nederland verblijven. Het aandeel van de 65-plussers onder de eerste generatie Turken en Marokkanen is heel klein. Dit geldt in nog veel sterkere mate voor de tweede generatie.

3. Aandeel 0-14 en 15-64-jarigen onder Marokkanen en Turken naar herkomstgroepering en nationaliteitsprofiel, 2002

4. Aandeel huishoudens met kinderen onder Marokkanen en Turken naar herkomstgroepering en nationaliteitsprofiel, 2002

Huishoudenssamenstelling

Het overgrote deel van de personen van Turkse of Marokkaanse herkomst (70 à 80 procent) maakt als kind of als ouder deel uit van een huishouden dat bestaat uit een paar met kinderen (grafiek 4). Op dit punt zijn er weinig verschillen tussen Turken en Marokkanen. Bij de tweede generatie bestaat enige samenhang met het nationaliteitsprofiel: hoe meer het profiel Turks of Marokkaans is, des te groter is het aandeel personen in een paar met kinderen. Het aandeel personen in eenouderhuishoudens is aanzienlijk kleiner en vertoont juist een omgekeerde samenhang: het aandeel is kleiner naarmate het nationaliteitsprofiel meer Turks of, in sterkere mate, meer Marokkaans is.

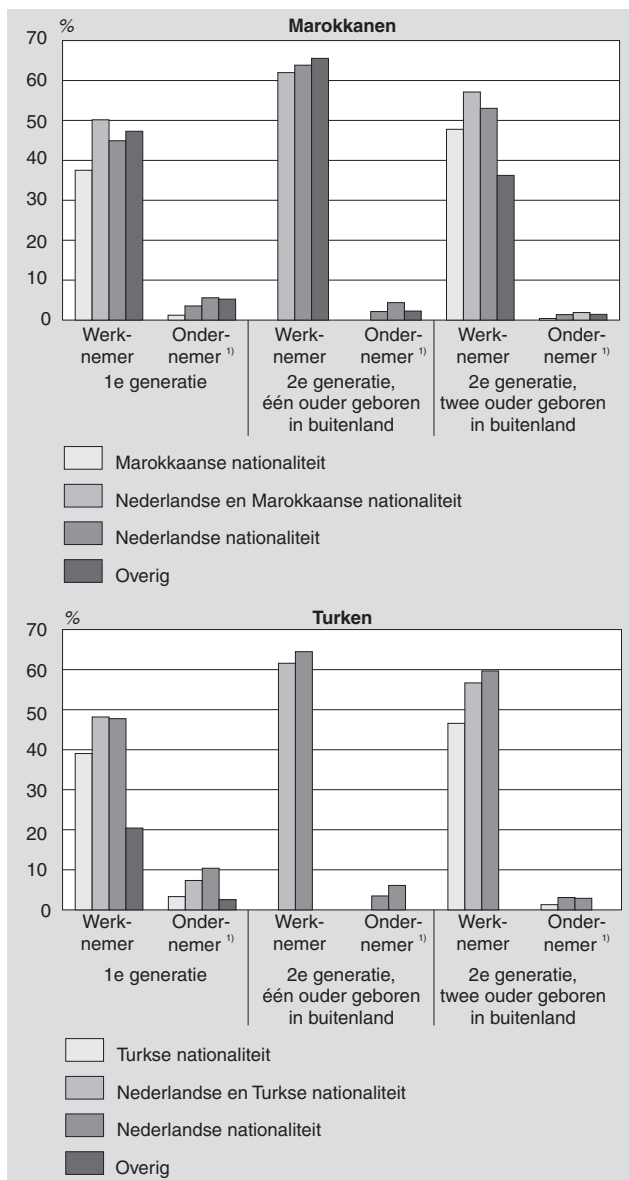
Verrichten van betaald werk (15-64-jarigen)

Twee derde van de autochtonen van 15-64 jaar met een Nederlandse nationaliteit is werkzaam als werknemer (gra-

fiek 5). Alleen de tweede generatie Turkse en Marokkaanse allochtonen met één in Nederland geboren ouder komen daar enigszins bij in de buurt. Lage percentages werknemers zijn er onder de allochtonen zonder Nederlandse nationaliteit, vooral die in de eerste generatie. Tot de veel kleinere categorie 'ondernemer' worden directeurs NV/BV, directeuren-grootaandeelhouders en zelfstandigen gerekend, waarbij de laatste groep in omvang verreweg de grootste is. Ruim 9 procent van de autochtonen met een Nederlandse nationaliteit van 15-64 jaar behoort tot deze groep. Dit percentage ligt lager bij de Turken, en vooral bij de Marokkanen. Onder de eerste generatie en de tweede generatie met één in Nederland geboren ouder, beide met (ook) de Nederlandse nationaliteit, zijn de percentages nog relatief hoog. De lage percentages van de tweede generatie moeten mede worden toegeschreven aan de het feit dat zij gemiddeld nog erg jong zijn.

De combinatie van beide categorieën geeft een indruk van de deelname van diverse bevolkingsgroepen aan de ar-

5. Aandeel werknemers en ondernemers onder 15–64-jarige Marokkanen en Turken naar herkomstgroepering en nationaliteitsprofiel, 2002

¹⁾ Directeur NV/BV, DGA of Zelfstandige.

beidsmarkt, waarbij het grotere aandeel werknemers uiteraard het grootste effect heeft. Diverse omstandigheden kunnen de verschillen in de beschreven verdelingen verklaren. De eerste generatie ondervindt voor een deel problemen op de arbeidsmarkt doordat zij vaardigheden ontberen (bijvoorbeeld wegens taalachterstand). Ze kent daarnaast veel vrouwen die zich niet op de arbeidsmarkt begeven en een hoog aandeel arbeidsongeschikten. Bij de tweede generatie spelen diverse andere factoren een rol. Enerzijds speelt de leeftijdsopbouw een rol: velen zijn nog onderwijsvolgend en het aandeel jongeren onder de ondernemers is gering. Anderzijds blijkt herhaaldelijk dat ook vele jongeren van de tweede generatie zich geen positie op de arbeidsmarkt hebben kunnen verwerven, mede omdat zij een onvoldoende startkwalificatie hebben door voortijdig verlaten van het onderwijs. Aspecten als het hebben van één in Nederland geboren ouder of het bezit van de Nederlandse nationaliteit kunnen in dit licht geïnterpreteerd worden als een indicatie van een betere startpositie, maar

ook van een verder gevorderd zijn in het integratieproces (Bijl et.al., 2005; SCP et.al., 2005).

Het ontvangen van een uitkering (15–64-jarigen)

Van de 15–64-jarige autochtonen met Nederlandse nationaliteit heeft 2 procent een bijstandsuitkering, terwijl ruim 8 procent een arbeidsongeschiktheidsuitkering ontvangt (grafiek 6). Het aandeel uitkeringsontvangers onder Turken en Marokkanen is daarmee vergeleken hoog.

Vooraf onder de eerste generatie is het percentage ontvangers van een bijstandsuitkering hoog. Onder de tweede generatie is dit percentage in de meeste gevallen vrij laag, wat waarschijnlijk vooral een gevolg is van het feit dat zij nog deel uitmaken van het huishouden van hun ouders. De bijstandsuitkering is namelijk een uitkering op huishoudensniveau, maar het kenmerk 'ontvanger van bijstandsuitkering' is in de gebruikte gegevens alleen toegekend aan de aanvragende ouder en de partner, en niet aan de kinderen in het huishouden.

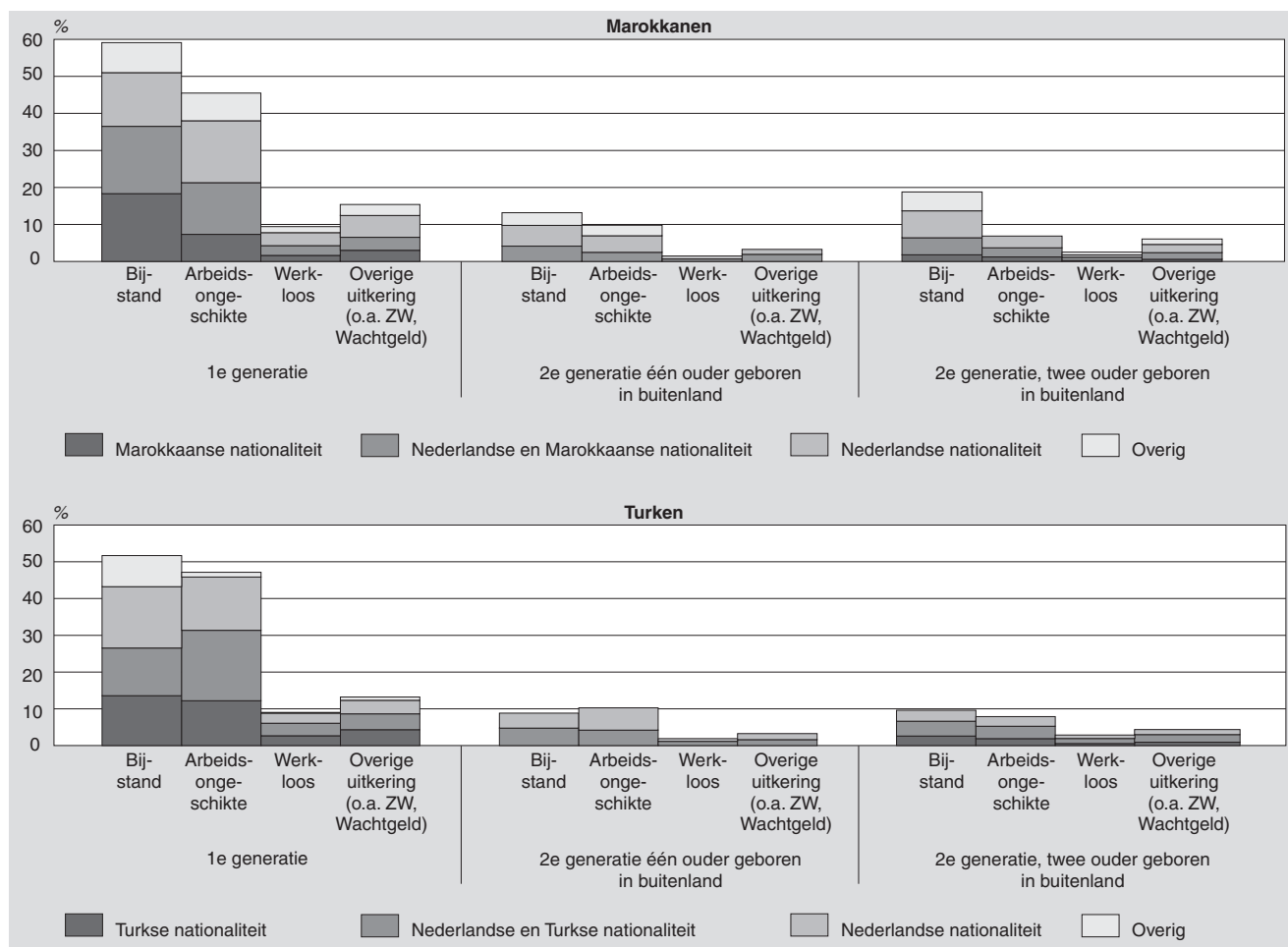
Het aandeel van bijstandsonvangers is onder de Marokkanen van de eerste generatie groter dan onder de Turken, maar het nationaliteitsprofiel maakt bij geen van beide veel verschil.

Het aandeel personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering is vooral hoog onder groepen van de eerste generatie. Laag is het aandeel onder groepen die weinig of geen arbeidsverleden hebben: de jonge niet-westerse tweede generaties en daarnaast ook niet-westerse groepen zonder bekende nationaliteit met veel nieuwkomers. Omdat ook voor een werkloosheidsuitkering het hebben van een arbeidsverleden een voorwaarde is, vertoont het beeld van bevolkingsgroepen onderscheiden naar het aandeel met een dergelijke uitkering veel overeenkomst met het beeld voor de arbeidsongeschiktheidsuitkering. Bij deze uitkeringen is het aandeel uitkeringsontvangers hoger onder de Turken dan onder de Marokkanen, uiteraard vooral bij de eerste generatie, terwijl ook het nationaliteitsprofiel duidelijk verschil maakt. Het is niet duidelijk of de oorzaak hiervan gezocht moet worden in het feit dat de Turken een hogere werknemersuitkering hebben op grond van meer arbeidsverleden, meer opgebouwde rechten en beter betaald werk, of dat er heel andere verklaringen zijn.

Op basis van de gegevens over de afzonderlijk hierboven beschreven uitkeringen en de niet beschreven overige uitkeringen (wachtgeld, Ziektewet, IOAW en IOAZ) is ook een indruk te geven van de verdeling van de cumulatieve aandelen. Daarbij moet worden opgemerkt dat dubbeltellingen kunnen optreden. Iemand kan een gedeeltelijke arbeidsongeschiktheidsuitkering ontvangen in combinatie met een aanvullende bijstandsuitkering. Overigens kan ook een samenloop bestaan tussen het ontvangen van een uitkering en het verrichten van betaald werk. Dan blijken de cumulatieve percentages voor de eerste generatie Turken en Marokkanen sterk op elkaar te lijken. Opvallend is dat bij zowel Turken als Marokkanen de cumulatieve percentages het hoogst zijn bij degenen die een gemengde nationaliteit hebben.

Lage percentages zijn vooral te vinden onder de jonge tweede generatie die voor een belangrijk deel nog bij de ouders woont en geen arbeidsverleden heeft, maar deels

6. Aandeel ontvangers van een uitkering onder 15–64-jarige Marokkanen en Turken naar herkomstgroepering en nationaliteitsprofiel, 2002

ook onderwijs volgt of een baan heeft. Ook hier lijkt overigens in veel mindere mate het nationaliteitsprofiel door te werken.

Percentage niet-westerse allochtonen in de wijk

Van de totale bevolking woont ongeveer 80 procent in wijken waar het aandeel van niet-westerse allochtonen minder dan 15 procent bedraagt (grafiek 7). Het aandeel niet-westerse bevolkingsgroepen, waaronder de Turken en Marokkanen, is in die wijken aanzienlijk lager. Ook wat betreft dit kenmerk komen de percentages van Turken en Marokkanen sterk overeen.

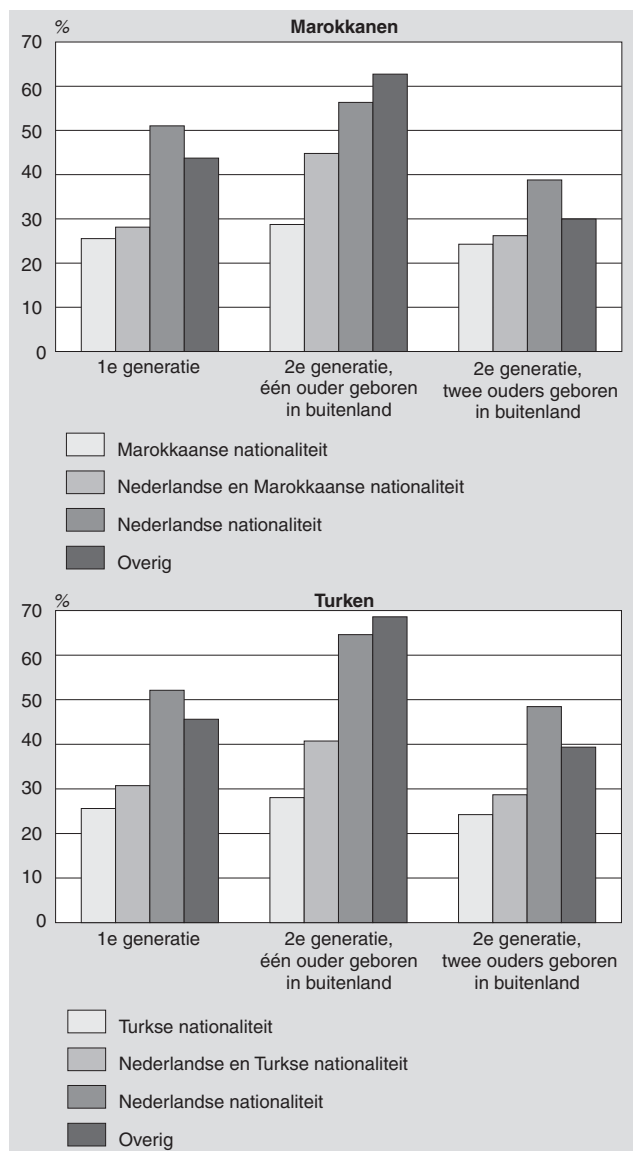
De percentages zijn het laagst onder grotere groepen van de eerste generatie en het hoogst onder de tweede generatie met één in Nederland geboren ouder. De belangrijkste factor is echter het nationaliteitsprofiel. In alle generaties is het aandeel dat woont in de wijken met weinig niet-westerse allochtonen het grootst onder diegenen die alleen de Nederlandse nationaliteit bezitten en het laagst onder degenen die alleen de Turkse of Marokkaanse nationaliteit hebben.

Percentage verdachten van misdrijven (15–64 jaar) over 2000–2002

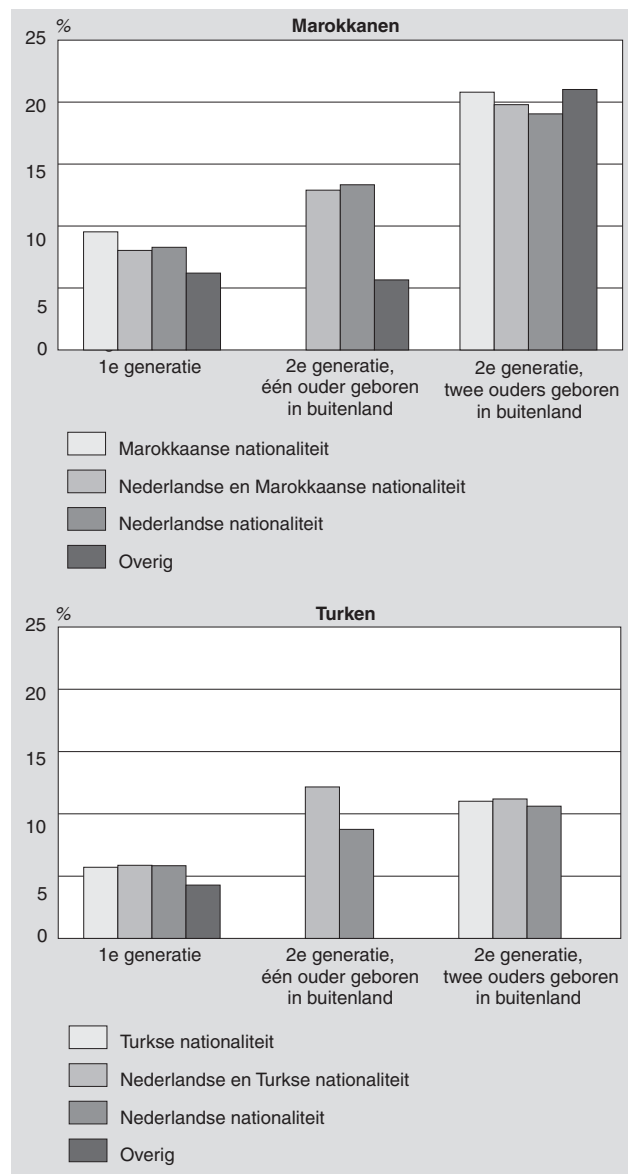
Een laatste kenmerk waarvoor het patroon van de groepen onderscheiden naar herkomstgroepering en nationaliteit wordt beschreven, is het percentage personen in elk van de bevolkingsgroepen van 15–64 jaar dat eenmaal of vaker is verdacht van een misdrijf in de periode 2000–2002 (grafiek 8). Omdat hierbij geen rekening is gehouden met de verdeling naar geslacht en leeftijd in de bevolkingsgroepen, mag worden verwacht dat groepen met een hoog aandeel jongens/jonge mannen relatief hoge percentages laten zien. Onderzoek leert immers dat vooral door hen veel (geregistreerde) misdrijven worden gepleegd.

Anders dan bij diverse andere bovenbeschreven kenmerken, blijken hier duidelijke verschillen te bestaan tussen Turken en Marokkanen. Conform de bevindingen die elders zijn gerapporteerd (Blom et al., 2005) is het aandeel verdachten vooral hoog onder de tweede generatie Marokkanen met twee in het buitenland geboren ouders. Het onderscheid naar nationaliteit blijkt bij de Turken weinig verschil te maken, behalve bij de tweede generatie met één in Nederland geboren ouder. Bij de Marokkanen zijn ook enkele verschillen zichtbaar in samenhang met nationaliteit, maar deze vallen bij hen vrijwel in het niet bij de verschillen tussen de generaties.

7. Aandeel Marokkanen en Turken woonachtig in wijken met 0–14% niet-westerse allochtonen naar herkomstgroepering en nationaliteitsprofiel, 2002

8. Aandeel verdachten onder 15–64-jarige Marokkanen en Turken naar herkomstgroepering en nationaliteitsprofiel, 2002–2002

4. Slotbeschouwing

Voor het onderscheiden van doelgroepen van integratiebeleid heeft in Nederland het kenmerk herkomstgroepering algemeen ingang gevonden. Voorheen nam net als in diverse andere Europese landen het kenmerk nationaliteit een prominenter plaats in bij het onderscheiden van migrantengroepen als specifieke aandachtsgroepen in het overheidsbeleid. Met het criterium ‘nationaliteit’ worden sommige groepen echter niet zichtbaar (bijvoorbeeld Antillianen/Arubanen, veel Surinamers en een groot deel van de tweede generatie). Het heeft ook het nadeel dat personen kunnen veranderen van nationaliteit of meer dan één nationaliteit kunnen bezitten. De stabiliteit van het kenmerk herkomstgroepering is dan ook een belangrijk voordeel bij de interpretatie van statistische beschrijvingen. Wel moet men zich de vraag blijven stellen of bepaalde veranderingen die samenhangen met nationaliteit wellicht onzichtbaar zijn of blijven, wanneer men alleen het kenmerk herkomstgroepering gebruikt.

Het onderzoek naar de vraag of nadere uitsplitsing van herkomstgroepering naar nationaliteit ook relevante verschillen in diverse aspecten van de levenssituatie tussen de daaruit resulterende subgroepen zichtbaar maakt, geeft aanleiding tot de volgende conclusies:

- In het algemeen zijn de verschillen tussen de subgroepen die op grond van nationaliteit worden onderscheiden niet groot, vooral niet in vergelijking met reeds zichtbare verschillen op grond van herkomstgroepering.
- Bij autochtonen, Antillianen/Arubanen en Surinamers is de betekenis van nationaliteit nog geringer dan bij andere herkomstgroeperingen, omdat de groepen zonder Nederlandse nationaliteit heel klein zijn.
- Bij de Turken, Marokkanen en niet-westerse allochtonen lijkt de gebleken samenhang tussen het nationaliteitsprofiel en diverse situatiekenmerken de interpretatie te ondersteunen van het bezit van de Nederlandse nationaliteit als indicatie van betere integratie. Dit geldt het sterkst voor de samenhang tussen nationaliteit en het

percentage niet-westerse allochtonen in de wijk. Het lijkt relevant om nader onderzoek te doen naar de achtergronden van degenen die via naturalisatie de Nederlandse nationaliteit hebben verworven (al dan niet in combinatie met een andere nationaliteit), vergeleken met degenen die dat, ondanks een langdurig verblijf in Nederland, kennelijk niet hebben gewild.

- Soms lijkt de uitsplitsing naar nationaliteitsprofiel aanleiding te geven tot het vermoeden dat het zinvol is om specifieke deelgroepen te onderscheiden, maar in de meeste gevallen zijn daarvoor ook inhoudelijk betere alternatieven beschikbaar. Zo lijkt het zinvol om de situatie van groepen met een onbekende nationaliteit – doorgaans personen die bij inschrijving in de GBA hun nationaliteit niet konden bewijzen – afzonderlijk zichtbaar te maken, maar het migratiemotief asiel is daar wellicht een beter bruikbaar alternatief voor. De eerste generatie westerse allochtonen met twee buiten Nederland geboren ouders zonder de Nederlandse nationaliteit lijkt zich ook te onderscheiden, maar is vermoedelijk ook beter te onderscheiden aan de hand van migratiemotieven als werk, studie en asiel.
- Uit multivariate analyses waarin de verklaringswaarde van herkomstgroepering (al dan niet in combinatie met nationaliteit) werd onderzocht, mag geconcludeerd worden dat de verklaringswaarde van herkomstgroepering op zichzelf meestal beperkt is en weinig houvast biedt voor een interpretatie. Voor een goede interpretatie van allerlei verschillen lijkt de leeftijdsopbouw van specifieke herkomstgroeperingen in relatie tot hun migratiegeschiedenis heel vaak een zinvolle eerste stap te zijn.

De conclusies geven geen aanleiding om voor nationaliteit een prominente plaats te bepleiten als populatiebeschrijvende variabele. Dit laat onverlet dat het interessant kan zijn om bij tijd en wijle de situatie te beschrijven van bevolkingsgroepen met een specifiek nationaliteitsprofiel. Wel is de conclusie gerechtvaardigd dat het wenselijk is om in statistische beschrijvingen waarbij nationaliteit als specifiek differentiërend kenmerk wordt gebruikt, niet alleen onderscheid te maken tussen personen met of zonder een Nederlandse nationaliteit, maar personen met een meer-voudige nationaliteit afzonderlijk te onderscheiden.

Literatuur

Bakker, B.F.M. en L. Putman (red.), 2003, *De virtuele volkstelling en SSB*. SISWO/CBS, Amsterdam.

Bisogno, E., 2005, A more comprehensive approach to defining stocks relevant for international migration. Paper presented at the 28th CEIES seminar on migration statistics, Riga 9–10 June 2005.

Bijl, R.V., A. Zorlu, A.S. van Rijn, R.P.W. Jennissen en M. Blom, 2005, *Integratiekaart 2005*. WODC/CBS, Den Haag/Voorburg

Blom, M., J. Oudhof, R.V. Bijl en B.F.M. Bakker (red.), 2005, Verdacht van criminaliteit. Allochtonen en autochtonen nader bekeken. WODC-cahier 2005-2. WODC/CBS, Den Haag/Voorburg.

CBS, 2006, *Naast herkomstgroepering ook nationaliteit? Rapportage van een onderzoek naar de toegevoegde verklarende waarde van nationaliteit*. Intern CBS-rapport, Voorburg.

Franco, A., 2005, Using the European Union Labour Force Survey to get information on migrants and their descendants. Paper presented at the 28th CEIES seminar on migration statistics, Riga 9–10 June 2005.

Ministerie van Justitie, 2004, *Notitie Meervoudige nationaliteit en integratie*. Ministerie van Justitie, Den Haag.

Morning, A., 2004, Ethnic classification in international context, a cross-national comparison of 1995–2004 census items. New York University, New York.

Nicolaas, H., 2002, Bijna 850 duizend personen met meer dan één nationaliteit in Nederland. *Maandstatistiek van de Bevolking* 50(11), blz. 15–16. CBS, Voorburg/Heerlen.

Rijkschroeff, R., J.W. Duyvendak en T. Pels, 2003, *Bronnenonderzoek integratiebeleid*. Verweij-Jonker Instituut, Utrecht.

SCP, WODC en CBS, 2005, *Jaarrapport Integratie 2005*, SCP, Den Haag

Tweede Kamer, 2005, *Brief van de minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie d.d. 17 augustus 2005 (Onderwerp: standpunt over onderscheid allochtoon-autochtoon; 28689, nr. 36)*. Staatsuitgeverij, Den Haag.

Velden, F.J.A. van der, 2001, Marokkaans en Nederlands familierecht. *Justitiële Verkenningen* 27(5), blz. 32–46. Boom Juridische Uitgevers, Den Haag.